

Extremism in the thought of neo-Salafi groups

Bahman Etminan

PhD student in Political Sociology, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.

bahmanetminan11@gmail.com

Alireza Amini

Assistant Professor, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran (**Corresponding author**). mazlom53@gmail.com

Ali Shirkhani

Professor, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran. rooz1357@gmail.com

Abstract

The present article is the answer to the question that what effect did the eschatological ideas have on the social political action of neo-Salafi movements? In this article, it is assumed that the eschatological thoughts that according to them had an objective form in the form of an ideal situation in the historical past (Madinah Sadr of Islam) led them to choose tools such as violence and takfir or negation of others to achieve this pure society. Is. Proving or disproving the current hypothesis requires a detailed examination of field facts. This article, with a descriptive-analytical method and using the research techniques of the discourse method, while investigating and introducing the currents of new Salafis, draws its political coordinates, and reviews the role and impact of eschatological ideas on the political action of neo-Salafi movements and on a case-by-case basis, ISIS. Has set.

Keywords: ISIS, discourse, extremism, utopia, caliphate.

غایت گرایی در اندیشه گروه های نئوسلفی (داعش)

بهمن اطمینان

دانشجوی دکتری جامعه شناسی سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

bahmanetminan11@gmail.com

علیرضا امینی

استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول). mazlom53@gmail.com

علی شیرخانی

استاد، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران. rooz1357@gmail.com

چکیده

مقاله حاضر در پاسخ به این سوال است که اندیشه های غایت‌گرایانه چه تاثیری در کنش سیاسی اجتماعی جنبش های نوسلفی داشته است؟ در این نوشته فرض بر این است اندیشه‌های غایت‌گرایانه که به زعم آنها در شکل یک وضعیت آرمانی در گذشته تاریخی (مدینه صدر اسلام) صورتی عینی داشته است آنها را به سمت گزینش ابزارهای چون خشونت و تکفیر یا نفی غیرخودها برای حصول به این جامعه خالص کشانده است. اثبات یا ابطال فرضیه حاضر مستلزم بررسی دقیق واقعیت‌های میدانی است. این نوشتار با روشی توصیفی - تحلیلی و با استفاده از تکنیک‌های پژوهشی روش گفتمان ضمن بررسی و معرفی جریان‌های سلفی‌های جدید، مختصات سیاسی آن را ترسیم و نقش و تاثیر اندیشه‌های غایت‌گرایانه را بر کنش سیاسی جنبش‌های نوسلفی و به صورت موردی داعش مورد نقد و بررسی قرار داده است.

کلمات کلیدی: داعش، گفتمان، غایت گرایی، آرمان شهر، خلافت

غایت‌گرایی یک تئوری در فلسفه اخلاق است که ذیل آن پیامدهای رفتار فرد مبنای نهایی قضاوت درباره درستی یا نادرستی آن رفتار است. بنابراین، از دیدگاه پیامدگرایی، یک عمل اخلاقی درست، عملی است که نتیجه خوبی به همراه خواهد داشت. (مظاهری سیف، ۱۳۸۷: ۲۲). طبیعا «امر خوب» اعم از خوشبختی، سعادت، پاکدینی، جامعه بی طبقه،... همان ایده آل‌هایی است که انسان غایت‌گرا در پس زمینه ذهن خود به مثابه یک وضعیت آرمانی و ایده‌آل (مطابق نظریه گفتمان یک نظم در یک دنیای بی نظم) لحاظ کرده و براساس آن برای حصول به چنین وضعیتی عمل‌کنشگر توجیه می‌شود. در واقع ذیل این دیدگاه، عمل انسان با توجه به غایت آن نگرسته می‌شود. غایت‌گرایی در گستره سیاست مساوی با آرمان‌گرایی یا ایدئالیسم است به معنای ستایش یا دنبال کردن اصول یا اهداف متعالی یا حقیقی و به تعبیر دیگر، پیگیری مصرانه «آرمان» یا «ایده نال» است. از آنجا که مقاله حاضر موضوع سیاسی را مورد مطالعه قرار داده است از واژه آرمان‌گرایی به جای غایت‌گرایی استفاده می‌شود. این مفهوم معمولاً در برابر واقع‌گرایی قرار می‌گیرد که به معنی تسلیم شدن در برابر واقعیت‌هاست، آرمان‌گرایی به معنای در نظر داشتن اهداف عالی و چشم بستن بر واقعیت‌ها است در حالی که واقع‌گرایی به معنای منطبق کردن حرکت تنها بر بنیان واقعیت‌ها می‌باشد. (روشن ضمیر، ۱۳۹۸: ۲۹-۱۷۶).

در عالم سیاست می‌توان از اندیشمندان زیادی نام برد که در قلمرو ذهن خود آفرینندگان جامعه ای آرمانی هستند مانند توماس مور، توماس کامپانلا، فرانسیس بیکن، هگل و مارکس ... (عالم، ۱۳۷۷: ۵۹-۷۰) و ۴۶۰- (۴۷۵). آرمان شهر در نگاه این اندیشمندان یا یک وضعیت خیالی است، یا وضعیتی در آینده است یا اینکه آرمان شهر آنها متعلق به جایی در گذشته است. مثلاً از نظر مارکس وضعیت ایده آل کمونیسم در آینده نوعی بازگشت به کمون اولیه در اوان تاریخ بشر است زمانی که انسان‌ها محکوم دو نهاد مالکیت و دولت نیستند که وی آن را کمون اولیه نام می‌برد. (شیرزادی، ۱۳۹۸: ۱۲۴۶). اندیشمند یا فیلسوفی که چنین وضعیت‌های آرمانی معرفی می‌کند قصدش داستان‌سرایی و قصه‌پردازی نیست. آنها وضعیت آرمانی را نصب العین مسیر بشریت قرار می‌دهند و راهکارهایی عملی را برای حصول به آن معرفی می‌کنند، این راهکارها طیفی از اقدامات اصلاح‌گرایانه تا انقلابی و خشونت‌بار را معرفی کنند. مثلاً جامعه آرمانی مارکس از مسیر قیام و مبارزه حاصل می‌شود و جامعه آرمانی توماس مور راهکارهایی اصلاح‌گرایانه از جنس اندیشه و تعقل را به میان می‌طلبد.

جامعه آرمانی داعشی‌ها در مقایسه با جامعه آرمانی دیگر اندیشمندان واجد چند ویژگی اساسی است. ۱- این جامعه با عنایت به وضعیتی آرمانی در گذشته، تاسیس می‌شود. بدین معنا که سلفی‌ها «عصر آغازین اسلام» در شبه جزیره عربستان را یک وضعیت آرمانی یا یک دوره طلایی می‌دانند و معتقدند برای تاسیس چنین جامعه‌ای می‌بایست با بسیاری از ارزش‌های مدرن مبارزه نمود تا معبری به گذشته گشوده شود. ۲- جامعه آرمانی سلفی‌ها یک جامعه ایده آل دینی است، شکل سیاسی آن خلافت اسلامی است، در جامعه آن ارزش‌ها بر اساس شریعت تعریف می‌شوند و مرزهای غیریت محکمی با ارزش‌های مدرن و هر دین و مذهبی غیر از خود دارند. ۳- به لحاظ روشی سلفی‌ها «نقل» را بر «عقل» ترجیح می‌دهند ۴- سلفی‌ها برای حصول به چنین جامعه‌ای هر اقدامی را مجاز می‌دانند از «جهاد نکاح» گرفته تا بمب‌گذاری و کشتار فله‌ای غیر نظامیان. ۵- جامعه آرمانی که داعش بر اساس قرائت خودشان از شریعت ترسیم می‌کند. مبتنی بر تحقیر علوم غیر مذهبی «علوم غربی» است مگر علمی که به زعم آنها باعث تسهیل زندگی مسلمان‌ها شود. از این نگاه هرچه با پرستش خداوند منافات دارد جهنمی است. (Winter, ۲۰۱۵: ۱۱) در کتاب‌های درسی داعش که پس از یک سال بررسی وزارت آموزش این گروه در اواخر سال ۲۰۱۵ منتشر شد تدریس موسیقی، نقاشی، ورزش و فلسفه ممنوع شد.

چارچوب نظری

مقاله حاضر با رویکردی جامعه‌شناختی و با روش گفتمان‌نگاشته شده است. رویکرد جامعه‌شناختی بدین معناست که به ارتباط ملاموس و معنادار به رفتارهای خارجی و پدیده‌ها توجه شده است و روش گفتمان از این حیث که بحث حاضر دائرمدار قدرت، هژمونی و استیلا است. قدر مسلم از روش گفتمان به دلایل ذیل استفاده شده است.

۱- در روش گفتمان تاکید بر ظاهر اشیاست و از جنبه‌های مفهومی و انتزاعی اجتناب می‌شود مگر اینکه ربطی به تعینات خارجی و آشکار داشته باشد. فوکو در جایی افلاطون را نقد می‌کند: افلاطون به دنبال رصد معانی در عالم معقولات بود درحالی‌که بزرگ‌ترین اسرار در ظاهر اشیاست. (ضمیران:، ۱۳۸۱: ۵۶ و ۵۷)

۲- روش گفتمان بهترین روشی است که به پویای‌ها و مکانیسم‌های قدرت می‌پردازد. به عبارتی روش گفتمان ابزارهایی پژوهشی مناسبی در اختیار محقق قرار می‌دهد تا به احسن وجه چگونگی شکل

گیری گفتمان ها و خروج آنها از حاشیه اجتماع، تلاش برای قوام هویت خاص خود و در دسترس قرار دادن آن در جامعه بررسی شود

۳- ذیل نظریه گفتمان می‌توان به مرزهای غیریت نگریت و شیوه استراتژی‌ها و سیاست‌هایی که در جهت قوام هویتی خاص به کار گرفته می‌شود را موشکافانه بررسی نمود.

سابقه پژوهش

به طور کلی بحث‌هایی در مورد نوسلفی‌گری انجام شده است ولی اثری که تاثیر اندیشه‌های غایت‌گرایانه را بر کنش سیاسی این جریان مورد توجه قرار دهد، نوشته نشده است. وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهش‌ها در این است که علاوه بر تبارشناسی، آسیب شناسی و ارائه راهکار، اهداف، غایت و فرجام کار این جریان مورد تحلیل قرار می‌دهد.

کتاب «نوسلفی‌گری در سوریه» به قلم سید علی نجات و مقدمه‌ای از قدیر نصری، دانشیار اندیشه سیاسی دانشگاه خوارزمی یکی از آثار در این حوزه می‌باشد که ضمن تامل در پیشینه گروه‌های مختلف نوسلفی حاضر در سوریه، مهم‌ترین نمایندگان گفتمان نوسلفی‌گری در این کشور را از جنبه‌های مختلفی همچون نظریه‌پردازان موثر، ساختار تشکیلاتی، اهداف، راهبردها و عملکردها مورد بررسی قرار داده است. این کتاب اگر چه معرفی خوبی از سلفی‌گری جدید است ولی توجه جدی به تاثیرات بعد اندیشه‌ای به رفتار خارجی سلفی‌گرایان جدید علی‌الخصوص در باب غایت‌گرایی نداشته است.

یکی دیگر از آثار در این زمینه کتاب «رستاخیز داعش» اثر ویلیام مک کنتس (-۱۹۷۵)، اثری تحلیلی پیرامون تاریخ، راهبرد و رویکرد آخرالزمانی دولت اسلامی (داعش) است. این کتاب از ظهور داعش روایت می‌کند و در دل آن، ما را با اندیشه داعشی‌ها آشنا می‌کند. مک‌کنتس در این کتاب دو نکته اساسی را بازگو کرده است: اول آنکه داعش بر موج انتظارات آخرالزمانی و موعودگرایانه مسلمانان سوار شده و اهداف خودش را پیش می‌برد. دوم آنکه داعش تشکیلاتی مجزا از القاعده است و رویکردش به جهاد، قیام و خلافت، زمین تا آسمان با رویکرد القاعده فرق می‌کند. این کتاب تا حدودی واجد مطالبی بود که این تحقیق به دنبال آن است با این حال تصویری که این کتاب در خصوص غایت‌گرایی ارائه شده است تا حدودی مبتنی بر کندوکاوهای جامعه شناختی نیست.

آرمان شهر داعش

آرمانی که داعش در صدد تحقق آن است بنای جامعه‌ای است که از حیث انتزاعی بی شباهت به جامعه آرمانی که انقلابیون مدرن به دنبال آن بودند، نیست. (Gray, ۲۰۱۴). این جامعه صرفاً در بعد مفهومی محدود نمی ماند بلکه جایی در جغرافیای طبیعی دارد. برخی از روایاتی که داعش از منابع اسلامی نقل می‌کند در خصوص «فضائل شام» است. (جعفریان: ۱۳۹۳: ۵). در این روایات، شام جغرافیایی مقدس توصیف شده است که ماوای مردمانی مقدس است و در آخر زمان مقصد مهاجرت مومنین است. از دید این روایات، شام نوعی سرزمین برگزیده، جای امن، پر نعمت و توصیه شده الهی برای هجرت معرفی شده است. (همان ۲۲)

در روایتی دیگر دمشق به عنوان پناهگاه در ملاحم و فتن توصیه شده است: این روایت در مسند احمد آمده است: دنیا به روی شما گشوده خواهد شد، اگر دنبال بهترین منزل هستید، همانا دمشق است. این شهر پناه مسلمانان از ملاحم است. فسطاط این شهر در جایی از دمشق است که غوطه نامیده می‌شود. (فسوی: ۱۴۱۰ ه.ق. ۳۰۶)

جامعه آرمانی از این نگاه جامعه‌ای ربانی و مبتنی بر عقیده اسلامی است و در عین حال، تجارب بشری را در اختیار دارد. این جامعه به زعم آنها بر عدل مطلق مبتنی است و شورا در آن مبنای حکومت است و از تجارب بشری و راهکارهایی اجرایی آن در وصول به این دو هدف یعنی عدالت و شورا استفاده می‌کند. (سید قطب، ۱۳۶۹: ۱۳۵). اگر چه نمی توان گروه داعش را تام و تمام متصل به اندیشه‌های سید قطب دانست ولی درج نهادهای سیاسی چون خلیفه محوری و مجلس شورا، دادگاه‌های شریعت و سازوکار مالی اسلامی و تعهد اجتماعی مبتنی بر زکات در ارکان حکومت کوتاه مدت خود بر این معنی دلالت دارد. (شاهقلیان، ۱۳۹۵: ۱۲۰). از حیث اقتصادی در جامعه آرمانی سید قطب که در نقد وی از سیستم سرمایه داری شکل می‌گیرد مانند لیبرال‌ها برابری مردم در قبال قانون و فرصت‌ها را می‌پذیرد ولی معتقد است رها گذاشتن مردم در برخورداری‌ها و فرصت‌ها برای فعالیت را که منجر به تکاثر ثروت می‌شود، متعارض با اهداف حیات است. (سید قطب، ۱۹۸۲، ص ۲۸).

جامعه آرمانی داعش مسائل مبتنی بر احساسات ملی‌گرایانه و ناسیونالیستی بایست از عرصه‌های عمومی و آموزشی حذف شوند چراکه این احساسات بزرگترین مانع در مسیر پیاده سازی ارزش‌های اسلام ناب در جامعه محسوب می‌شوند (Tamimi-Al, ۲۰۱۴: ۲۷)

در عموم کتاب های درسی داعش این گونه آغاز شده اند: «با لطف و رحمت خداوند متعال و تأیید دولت اسلامی از سوی اوست که امروز وارد عصر تازه ای شده ایم. برای نخستین بار آموزش و پرورش اسلامی بر مبنای قرآن و سنت نبوی و بر اساس عمل پیشینیان مومن و صحابه پیامبر (ص) بنیان نهاده ایم...» (۲۰۱۶, Olidort: Re). از جمله در جامعه آرمانی داعشی، زنان از حضور اجتماعی یعنی چیزی که آنها از آن با عنوان «اختلاط» نام می برند منع می شوند با این حال داعشی ها زنان را با حفظ ضوابط شریعت و بدون نیاز به نشان دادن چهره خود، مجاز به خروج از خانه برای تحصیل می دانند و البته منظور آنها از آموزش، تحصیل علوم دینی است و مهم تر اینکه در این دولت مواردی که به مثابه مهم ترین عوامل اصلی تحقیر زنان یعنی کالایی شدن اندام زنانه محسوب می شوند، از جمله مغازه های نمایش دهنده لباس ها، مانکن های زنانه، عکس های جنجالی از دیوارها جمع می شوند. (25- 23: 2015, Winter). در نگاه داعشی ها خانه نمادی از بهشت محسوب می شود که در آن زنان از شر شیطان در امان خواهد بود. (Spencer: ۲۰۱۶: ۶۳) جالب اینجاست که یافته های یک مطالعه نشان می دهد خانواده آرمانی از منظر این تفکر، واحدی تحت تاثیر اهداف اجتماع تعریف می شود که وظیفه تولید مثل، جامعه پذیری و نیروسازی برای جهاد را برعهده دارد و- در این چارچوب- زنان بیشتر مناسب برای فعالیت های داخل خانه، ابزار کثرت جمعیت و تربیت نسل جدید جنگجویان هستند (عرفان منش و صادقی فسایی، ۱۳۹۵: ۴۳)

روش های حصول به جامعه آرمانی

تربیت انسان تراز نوین

تجربیات تاریخی نشان می دهد رژیم ها و گروه های سیاسی ایدئولوژیک، تحقق مدینه فاضله- متشکل از حکومت و جامعه آرمانی- خود را همواره در گرو آفرینش انسان های تراز نوین دیده اند. رسیدن به چنین هدفی مستلزم بهره گیری از روش های گوناگون تعلیمی و تربیتی است. لنین درباره اهمیت این موضوع گفته بود: «تنها با تغییر شکل اساسی آموزش، سازماندهی و تربیت جوانان، خواهی توانست تضمین کنی که نتایج تلاش های نسل جوان ایجاد جامعه ای متفاوت با جامعه قدیمی باشد (راش، ۱۳۷۷: ۱۰۳). این جملات هیتلر نیز مشهور است که ما تزریق روح اجتماع را از سنین بسیار پایین در جوانانمان وظیفه خود قرار داده ایم (همان:

۱۰۳. از این حیث دیده می‌شود که داعش نیز تعلیم و تربیت را از سنین کودکی با هدف تربیت انسان‌های تراز نوینی که اعضای جامعه داعشی را تشکیل می‌دهند آغاز نمود.

داعش پیروان خود را چنان تربیت می‌کند که تنها متکی به یک دیدگاه باشند و نقد را نپذیرند و خود را از فکر مخالف بالاتر ببیند و فکر مخالف را به انحراف، فساد و عقیم بودن متهم می‌کنند (عبدالحمید نجار، ۲۰۰۸: ۵۹). آنها تلاش می‌کنند جوانان را محدود و در یک چارچوب قرار دهند و برخی مسائل عمومی شریعت را از یک نظرگاه بسته و تنگ به آنها تزریق کنند و آنها را بر ضد مخالفان عقیدتی بسیج کنند. آنها همچنین تلاش می‌کنند با شست و شوی مغزی جان و زندگی را در نظر جوانان خوار و بی ارزش نشان دهند تا برای ساده ترین چیزها جان خود را قربانی کنند. در کنار آن کمک مالی به این جوانان است که بسیار بیشتر از آن چیزی است که حتی یک مقام رده بالا آرزوی آن را دارد. (محمد خلیل: ۶۸). بر اساس تحقیقات، سرکشی‌ها و مصاحبه‌ها با افراد داعشی و تحقیقات عمیق مبرهن شد که اکثریت افراد جذب شده به داعش جوانان بین ۱۵ تا ۳۵ سال بودند، داعش بر مبنای نفی وضع موجود و استفاده مسائل عاطفی، احساسی و انگیزشی اقدام به جذب جوانان می‌کرد. (معصومی زارع، ۱۳۹۹: ۱۰۷).

به اعتقاد شولتز، انسان‌های مطیع طبق انتظارات دیگران رفتار کرده و طوری رفتار می‌کنند که دیگران آنها را از خود گذشته و سخاوتمند برداشت کنند. (شولتز: ۱۳۹۹). داعش برای اینکه بتواند به اهداف از پیش تعیین شده خود دست پیدا کند نیاز به انسان‌های مطیع دارد. شست و شوی مغزی و زدودن شخصیت و ذات فردی به منظور اطاعت کورکورانه از آنها، انتخاب رنگ سیاه برای پرچم و لباس، نقاب و چادر خلیجی برای زنان. گروه داعش سعی دارد با تکنیک مغزشویی و کنترل ذهنی بر روی پیروان، هویت پیشین افراد منکوب شده و لباس هویتی جدیدی مبتنی بر ارزش‌ها و آرمان‌های فرقه و رهبران آن، بر تن ایشان کنند و در نهایت جهان اجتماعی جدیدی مطابق هنجارهای جعل شده وضع شد تا معیاری برای کنش‌گری آنها باشد.

حساسیت زدایی نسبت به خشونت

تجربه ثابت کرده است پروژه‌هایی که برای رسیدن به جامعه آرمانی طراحی می‌شوند از مسیری خشن و خونبار می‌گذرند. در قرن بیستم نازی‌ها در آلمان، استالینیست‌ها در شوروی، یهودیان در فلسطین ... برای حصول به چنین جامعه‌ای جنایاتی مرتکب شدند که در گستره تاریخ بی سابقه است. بانیان چنین نظم‌های تخیلی نیازمند عاملانی هستند که در ارتکاب چنین خشونت‌هایی شک و تردید به خود راه ندهند و طبیعی

است تنزل دادن انسان به این مرتبه از سبوعیت و توحش نیازمند آماده سازی اذهان است. از این حیث، داعش به طور گسترده خشونت را در معرض دید عموم در اراضی تحت کنترل خود قرار داده است آن هم با این هدف که خشونت و مرگ را «عادی» سازد. در واقع این امر یک برنامه ریزی دقیق با این هدف است که کودکان و نوجوانان خشونت را به عنوان راهی طبیعی برای ادامه زندگی بپذیرند و راه برای تسهیل کاربرد خشونت توسط خود آنان به عنوان جنگجویان جهادی هموار شود. هورگان اشاره می کند که در اکثر گزارشها و فیلمهای منتشر شده از سوی آن گروه، تصاویری از اجرای مجازات و حدود شرعی از جمله قطع دست و پا، سنگسار یا سر بریدن دیده می شود که کودکان بخش قابل توجهی از جمعیت تماشاگر را تشکیل می دهند. (Horgan، ۲۰۱۷: ۶۵۴). از طرف دیگر، داعش به طور مداوم از کودکانی عمدتاً خردسال در ویدئوهای خود به عنوان مجری اعدام استفاده می کند تا تصویری ماورای تصور از خشونت خود را به نمایش گذاشته و تقویت کند. در این فیلم ها، گروه هایی از پسران نمایش داده می شوند که شلیک به گروگانها و زندانیان تحت بازداشت داعش و بریدن سر آنان را یاد گرفته اند. به کارگیری راههای خشونت آمیز مانند سر بریدن، درآوردن قلب از سینه، جهت ایجاد رعب و وحشت بخشی از استراتژی داعش می باشد. (نسب محمد حطیط، ۱۳۹۶: ۱۸۰). انفجار مقابل خانهها، بیمارستانها، غارت اموال مردم، خشونت بالا به خاطر عدم رعایت برخی ظواهر مد نظر آنها بخشی از اقدامات گروه داعش بود.

بر اساس تفکر داعشی، هیچ نوعی از سکولاریسم قابل قبول نیست و قوانین دولت اسلامی همان شریعت است، بنابراین، بریدن سر اسراء و اعدام دستجمعی در میدانهای شهر، فتوای مجاز بودن اقدام به اسارت یا به قتل رساندن زنان، دختران و خواهران دشمنان از هر دین و مذهبی، به کارگیری عمل تجاوز به عنوان مجازات دشمن، فتوای جهاد نکاح به منظور حمایت از جنگجویان و ایجاد شادی و آرامش در آنها، وارد کردن زنان به فعالیت های جنگی و نظامی چه در رابطه با خودروهایی بمب گذاری شده و چه با کمربندهای انفجاری را بخشی از پروژه خالص سازی جامعه می دانستند. (همان: ۱۲۵).

داعش برای رسیدن به جامعه آرمانی و مدینه فاضله خود که غایت نهایی است، باید جامعه را از هر نوع نابسامانی اجتماعی و رفتارهای ضد شریعت منزه کند، الراشد از خطبای مورد حمایت داعش در خطبه های نماز به روایتی از صدر اسلام اشاره می کند که خالد بن سفیان الهذلی به دستور پیامبر سر بریده شد. (ویلیام مک کتس، ۱۳۹۹: ۲۷۴). ابوعبدالله المهاجر و ابوبکر الناجی دوتن از علمای حامی داعش نیز گردن زدن را نه به عنوان اقدامی مجاز بلکه اقدامی توصیه شده از سوی خدا و پیامبر می دانند. (همان: ۲۷۴).

جهاد و ایجاد جذابیت برای آن

داعشیان در طول حضور کوتاه مدت خود توانستند هزاران نفر از مردم کشورهای جهان از جمله تونس، عربستان، مغرب، الجزایر، فرانسه، انگلستان، روسیه، ترکیه، استرالیا، دانمارک و آمریکا جذب کنند. (نباتیان و شیخ حسینی: ۱۳۹۳: ۳۱۷). ابومصعب السوری در کتاب خود به ایده جهاد زیر پرچم اسلام و شکل‌گیری جامعه مسلمان مسلم را به عنوان راه مقابله با دشمنان و کفار و جلوگیری از نابودی هویت اسلامی ذکر کرد. (روایت جذب: ۲۹۱). ابوبکر آمان از نویسندگان حامی داعش جبهه جهاد را شامل تمام جغرافیای اسلامی از قطب شمال تا قطب جنوب می‌داند. او مطابق روایتی منتسب به پیامبر اسلام (طائفه ای از امت من تا آخرین نفس جهاد می‌کنند) از پیروان خود خواست که به طائفه منصوره بپیوندند. داعش برای توسعه تشکیلاتی و فرامرزی خود اقدام به اجرایی کردن الگوهای جهاد نکاح، جهاد اطفال، جهاد مهندسان و جهاد پزشکان کرده است. (شیرودی، ۱۳۹۷: ۱۲). انگیزه‌ها برای ورود به جهاد نکاح متفاوت بود گاهی انگیزه‌های شهوانی و گاه نیز حس کنجکاوی و از سویی اعتقاد راستین به فتاوی داعش، مسیر را فراروی آنها قرار داد. (همان: ۱۸). زنان فرانسوی بیشترین آمار شرکت در جهاد نکاح داعش را داشتند. در جهاد اطفال داعش از کودکان به عنوان سپر انسانی استفاده می‌کرد و به آنها آموزش سربریدن، استفاده از اسلحه، دروس عقیدتی افراطی را یاد می‌داد. (همان: ۸۵). فرامرزی شدن جهاد و هجرت، مرزستیزی و شورش علیه حاکمیت ملی کشورها از دیگر خصوصیات آنهاست.

نماد هویتی داعش یک پرچم سیاه رنگ است که یادآور رویایی است که روزگاری از جهان عرب تا اسپانیا در اهتزاز بود و بازگشت پیشگویانه این حکومت جهانی نشانه پایان جهان بود و داعش در این رویا دنبال بازگشت به آن دوره آرمانی است. (ویلیام مک کنتس، ۱۳۹۹: ۲۷). پرچم سیاه یک نماد بازر و عامل اتصال انقلابیون از سراسر جهان با جهادیون در منطقه شامات بود، آنها دنبال تاسیس نهاد خلافت با هر ابزار و قیمتی بودند. نویسنده به ادعای یک شهروند استرالیایی به نام موسی سرانتونیوکه به داعش پیوسته و در زمره مبارزان بود اشاره می‌کند که می‌گوید: خداوند آینده شام و سوریه و مبارزه و نبرد با کفار را نشان داده است، شام محل نبرد آخرالزمانی میان مسلمانان و مشرکان است و امروز روز موعود فرا رسیده است. (همان: ۱۶۴).

اعطای حس هویت جمعی:

چنانچه در نظریه گفتمان موکد است هویت گروهی و معین کردن مرزهای غیریت آن، احساس مشترک تعلق خاطر به یک گروه است. (نوابخش، ۱۳۹۱: ۸۵). چنانچه مارکسیست‌ها با میان کشیدن مفهوم آگاهی طبقاتی به

دنبال تشکیل شکلی از هویت گروهی بودند تا بتوانند راحت تر به اهداف خود که برپایی آرمان شهر مارکسیستی نائل شوند، داعش نیز از همین مکانیسم برای حصول به غایتی سیاسی بهره جست. هویت جمعی چنانچه دورکیم تصریح می کند از طریق اخلاق و اهداف مشترک به ایجاد پیوند بین افراد کمک می کند. چیزی شبیه به همین مفهوم با عنوان «عصیبت» توسط ابن خلدون جامعه شناس اسلامی عنوان شد. به گفته جوردانیا، توانایی انسان برای پیروی از ریتم در گروه‌های بزرگ، آواز خواندن هماهنگ با هم، رقصیدن ساعت‌های زیادی و ورود به حالت وجد و همچنین سنت نقاشی بدن، همه از اولین آئین‌های جهانی بود که هدف آن تحکیم پایه های هویت گروهی بود. (Joseph Jordania ۲۰۱۱: ۹۲-۹۵)

بر همین اساس است که داعش با تاکید بر مناسک و عبادات اسلامی مانند برپایی نماز جماعت، جلسات ختم قرآن، حلقه های روایت حدیث، دید و بازدیدهای اعیاد دینی، سعی در تثبیت هویت دینی در گفتمان خود دارد. در این چارچوب، گروه داعش از طریق منزوی کردن فرد و جداساختن او از تاثیر و نفوذ عوامل برون سازمانی با بنیان یک هویت بنیادگرا تمام تلاش خود را برای تقویت ایدئولوژی به کار گرفت. چنانچه در تجربه ایدئولوژی‌های مارکسیستی و فاشیستی اتفاق افتاد در این خصوص داعش در راستای هدف جذب و ادغام نیروهای قابل اعتماد در گروه خود پیش ازهر گروه سنی سراغ کودکان و نوجوانان را گرفت. یکی از مواردی که موجب جذب کودکان و نوجوانان شده است، نمادهای هویتی آن گروه از جمله تسلیحات، یونیفورم و هدایا است که جای انگیزه‌های مالی را برای آنان می‌گرفت (Anderson ۲۰۱۶: ۱۲). واقعیت آن است که بسیاری از افراد با عضویت در چنین گروه‌هایی، برای نخستین بار «احساس مهم شدن می‌کنند و ... می‌بینند آنچه انجام می‌دهند بااهمیت تلقی می‌شود. (اقبال، ۱۳۹۷: ۲۶۵). داعش از طریق ارائه تصویری جذاب از جهاد برای کودکان و نوجوانان در مناطق تحت قلمروی آن گروه و القای نوعی احساس هویت جمعی باعث تحریک حس حسادت در کودکان و نوجوانانی می‌شد که عضو آن گروه نبودند. بنابراین آنان نیز تشویق می‌شدند که به این گروه بپیوندند و به عنوان مروج عمل کنند.

وعده بهشت و نعمت های آن

از جمله اقداماتی که داعش با تبلیغات گستره در جهت جذب اعضا و تقویت سازمان خود کوشید عبارت بود از ایجاد امید برای جوان جهت ازدواج با حوریان بهشتی: در وصیت نامه یک جوان داعشی چنین آمده است. شما را به خدا مرا ببخشید، برایم لباس سیاه بپوشید، من پیش از این از شما درخواست ازدواج کردم، اما نپذیرفتید ولی به خدا قسم من با حوریان ازدواج خواهم کرد و برای رسیدن به این هدف، دست از تلاش

بر نمی دارم. (معصومی زارع، ۱۳۹۹) در یکی از نشریات داعش روایتی از پیامبر (ص) با همین مضمون نقل می شود: از انس بن مالک روایت است که گفت: مرد سیاهی به نزد پیامبر آمد و گفت: ای رسول خدا! من مردی سیاه و بدنی بد بو دارم و زشت صورت هستم و مالی هم ندارم. اگر من با اینها بجنگم تا کشته شوم پس جایگاه من کجاست؟ پیامبر (ص) فرمودند: در بهشت. پس آن مرد جنگید تا اینکه کشته شد. آنگاه پیامبر به نزد او آمد و گفت: همانا خداوند رویت را سفید و بدنت را خوش بو و مال تو را زیاد گرداند. انس رضی الله عنه می گوید بعد از آن نمی دانم به آن مرد سیاه گفت و یا به فرد دیگری که به تحقیق دیدم که همسر او از حور العین (پیراهن او را که از پشم بافته شده بود) را باز می کرد و او را در بر گرفته بود. (همان، ۲۹)

طرح خلافت اسلامی به عنوان دال مرکزی

از جمله کلمات پرتکرار و کانونی در اندیشه داعش واژه خلافت است چنانکه می توان این واژه را دال محوری قرائت داعش از اسلام دانست. از این نگاه سایر دال‌های گفتمان داعشی چون تقابل با سکولاریسم، تفسیر انحصاری از دین، بازگشت به سلف صالح، رهبری و خدامحوری و جهاد در پرتو دال محوری خلافت هویت می یابد. داعش به دنبال احیای مجدد دولت دینی به مفهوم رایج در عصر نبی و خلفای راشدین تحت عنوان خلافت - امارت است. آنها این هدف را از مسیر نقد دولت مدرن و ارزش‌های آن به مثابه شکلی از جاهلیت مدرن طی می کنند. نظام اقتصادی که آنها برای خلافت در نظر گرفته اند همان نظام اقتصادی اسلام چون جزیه، فدیة، غنیمت، خمس و زکات می دانند. (همان: ۱۲۱)

داعش عمدتاً از اصلاحات قدیمی و اسلامی که در زمان خلفای راشدین و خلفای بعدی اموی و عباسی کاربرد داشته استفاده می کنند و به اصلاحات اداری و حکومتی جدید و تقسیم بندی‌های آنان توجهی ندارند، آنها برای هر منطقه امیر انتخاب می کنند. موسسات حکومتی موجود مانند دستگاه قضایی، برنامه‌های درسی، سازمان‌های آموزشی را بی اعتبار می دانند، تعویض موسسات قضایی با دادگاه‌های شرعی و قضات شرعی، منحل کردن موسسات جدید مانند دولت، مجلس نمایندگان، مجلس قانونگذاری و ریاست جمهوری و جایگزین کردن عناوینی مانند مجلس مشورتی و امیرالمومنین، برداشتن مرزهای موجود بین کشورها و نظام‌های سیاسی و عدم اعتراف به تقسیمات توافق شده، (نسیب محمد حطیط، ۱۳۹۶: ۱۲۷). استفاده از خلافت به جای دولت، استفاده از کلمه برادر دینی به جای هم وطن، استفاده از اصل شورا و بیعت به جای انتخابات و دموکراسی، استفاده از شمشیر به جای قلم توسط داعش در همین راستا مفهوم می باید.

احیای سنت های تبلیغاتی گذشته

بهره گیری از عواطف به کمک تبلیغات مهم ترین روش گروه های فاشیستی برای حصول به مقاصد و آرمان های خود است. داعش نیز به همین منوال از تبلیغات برای حصول به آرمان شهر خود بهره می جوید یعنی مسیری که از ویرانی عقل می گذرد. به کارگیری شیوه های ویژه در اطلاع رسانی مانند تبلیغات، سخنرانی ها، بیانیه ها و بهره گیری از عواطف و فطرت دینی خصوصا در مورد اقشار فقیر و محروم و استفاده از سرودهای دینی، شعارها و تکبیرگویی در مساجد و مدارس، ترویج البسه ای که مبین عدم مشابَهت با کفار است، عدم پوشیدن کت و شلوار، کوتاه کردن موی سر، بلند کردن ریش، تراشیدن سبیل و پوشیدن پیراهن گشاد تا بالای زانو بخشی از اقدامات تبلیغی هویت ساز داعش برای رسیدن به جامعه مطلوب و آرمانی مدنظرشان هست. مهم تر از همه بهره گیری این گروه از شبکه های ماهواره ای و مجازی است. داعش از شبکه های ماهواره ای و رسانه های نوین مانند جزوات، روزنامه، فیس بوک و توئیتر بیشترین استفاده را می برد و در این جهت در سطحی وسیع به ترجمه مجلات به زبان های روسی، انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، اسپانیایی و اردو و فارسی روی آورده است. خبرنگارانی برای تهیه اخبار صوتی و تصویری از میدان های نبرد در عراق و سوریه مستقر کرد. (نجات: ۱۳۹۶: ۱۶۵). داعش همچنین اقدام به انتشار مجلاتی به نام های عربی و انگلیسی کرده که دابق و الشامخه مهمترین آن هستند. تولیدات موسسات رسانه ای داعش با مجموعه ای از احادیث نبوی و آیات قرآنی همراه بود (همان).

فیلم لهیب الحرب (شراره های جنگ) در یوتیوب که جنگ های تحت پوشش داعش در مناطق مختلف را به نمایش می گذارد و همچنین انتشار کلیپ هایی از جمله کسر الحدود (شکستن مرزها) و کلیپ های چهارگانه تحت عنوان صلیل الصوارم (چکاچاک شمشیرها) که عملیات تصرف شهر موصل عراق را حکایت می کنند، از نمونه فعالیت ها و نوآوری های داعش برای رسیدن به آن نظم آرمانی مورد نظر خود است. (نجات: ۱۶۶).

ایجاد مرزهای غیریت و طرد غیر خودی ها

غیریت سازی یعنی ایجاد و تجربه مرزهای غیریت ساز بین خود و دیگران به منظور تأسیس مرزهای سیاسی و همچنین مرزهای هویت. غیریت سازی به معنای دشمن و متضاد هماوری است، که توسط مترجمین عرب که از متقدمین در ترجمه متون فرانسوی فوکو پیرامون نظریه گفتمان بودند، وارد فارسی گردید. (احمدوند، ۱۳۹۹: ۷۲) در پروسه های سیاسی غیریت سازی هم در مرحله نهضت و هم در مرحله نهادی شدن قدرت کاربرد دارد.

بدین معنا که باورمندان به یک اندیشه در دل یک گفتمان سعی می‌کنند برای مختصات هویتی خود مرزهایی استوار ترسیم کنند مبنی بر اینکه آنچه غیر از «این» و آنان که غیر از «ما» هستند شایستگی شناسایی و به رسمیت شناخته شدن ندارند.

به تصریح نظریه‌پردازان نظریه گفتمان، ایجاد و تجربه غیریت‌سازی‌های اجتماعی از سه جهت برای نظریه گفتمان دارای اهمیت محوری است: ۱. خلق رابطه‌ای غیریت‌سازانه که همواره شامل تولید "دشمن" یا "دیگر" است. از این رو در ترسیم مرزهای سیاسی، غیریت‌سازی منجر به قوام کلیت متنی، تقویت و هماهنگی نیروهای بعضاً متعارض درون‌گفتمانی می‌شود. ۲. تشکیل روابط غیریت‌سازانه، تثبیت زمانمند هویت‌های اجتماعی را به دنبال دارد. (هوارث، ۱۳۷۷: ۳۶) مرزهای غیریت‌سازانه "بدی‌هاست". این نحو تلقی احساسی از خوب بودن و رضایت به کنش‌گران (احمدوند، ۱۳۹۹: ۷۳) گفتمان می‌دهد.

غیریت‌سازی در خصوص داعش دو وجه دارد. نخست: غیریت‌سازی با دیگر مذاهب و گفتمان‌های سیاسی، علم، فرهنگ مثلاً ایجاد مرزهای سفت و سخت دشمنی با شیعیان و سکولاریسم غربی و دوم: غیریت‌سازی با برخی ارزش‌های فرهنگی اعم از مذهبی و سیاسی، مثلاً حجاب زنان، رقص و موسیقی، ... دیگر منکرات دینی. داعش همه مخالفان یا کسانی که در اندیشه و عقل خود و مشورت با اهل علم هستند را تکفیر می‌کند خود را برتر از سایر افراد جامعه می‌داند و سعی دارند اندیشه خود را با زور غالب کنند. آنها بر خلاف جنبش‌های انقلابی که جریان‌های مختلفی اعم از لیبرال، سکولار، ملی و مذهبی را در خود جای می‌دهند تنها کسانی را تحمل می‌کنند که مانند آنها فکر کنند. (احمد مصطفی، ۱۳۹۳: ۳۰). داعشی‌ها دشمنی با علم، تجدد و فرهنگ را اینگونه نمایان می‌سازند که علم و هنر را بدعتی حرام، آموزش زنان را منکر، رقص، موسیقی، سینما و تئاتر را فسق و فجور، فلسفه را ارتداد و جادوگری، علم نجوم را کفر، شیمی را تغییر مخلوقات خداوند، نقاشی و موضوعاتی چون شبیه‌سازی و پیوند اعضا را شراکت با خدا در آفرینش می‌دانند. (نسیب محمد حطیط، ۱۳۹۶: ۱۲۳).

جمع بندی و نتیجه گیری

فرض اساسی پروسه‌های آرمان‌شهری اعم از کمونیسم و فاشیسم و نازیسم و داعش... آن است با تغییر قواعد و ضوابط اجتماعی، انسان قادر خواهد بود تا نیکی و پاکی اولیه خود را بازیابد. و البته مهمترین ایرادی که

می‌توان در این نگاه دید، فقدان نگاهی واقع‌گرایانه به انسان و عدم توجه به تاریخ بشریت است که همواره لبریز از خوبی و بدی و زشتی و زیبایی در کنار هم بوده است.

داعش زمانی ظهور کرد، خونبارترین جنایات را بر ناهمراهان پروژه آرمان شهر اسلامی تحمیل کرد، به اصناف رذایل آغشته شد و در نهایت به تاریخ پیوست غافل از اینکه مدینه فاضله‌ای که در زمین به دنبال آنند هیچ سرسازشی با واقعیت اجتماع انسانی ندارد. از همان آغاز که ژان ژاک روسو آرمان شهری را در بازگشت به طبیعت به هر قیمتی می‌دید و لتر به وی سرسختانه تاخت: اجتماع با گذشت زمان پیشرفت می‌کند نه با اقدامات خشونت باری که بنای بهشت بر روی زمین را در کمترین زمان می‌جوید. ولتر در کتاب "دنیا بر انسان که می‌گذرد" شرح می‌دهد که چگونه یکی از فرشتگان، فرستاده‌ای را به شهر پرسپولیس می‌فرستد تا گزارش کند که آیا این شهر باید ویران شود یا نه. فرستاده می‌رود و از فساد و معایبی که در آن جا می‌بیند متوحش می‌شود و از تهیه گزارش بیمناک می‌شود و یکی از بهترین ریخته‌گران را انتخاب می‌کند تا مجسمه کوچکی از ترکیب خاک و سنگ و فلزات (گران‌ترین و بی‌قیمت‌ترین فلزات) بسازد. سپس آن را پیش فرشته می‌برد و می‌گوید: آیا این مجسمه کوچک را به خاطر این که همه آن از طلا و الماس نیست می‌شکنی؟ فرشته متوجه می‌شود و از ویران کردن پرسپولیس پشیمان می‌شود.

قدر مسلم، کم نبودند عقلایی از جنس فلاسفه و اندیشمندان که ابتدا و انتهای پروژه‌های آرمان شهری داعشی را به وضوح می‌بینند. و از این میان این کارل. رپوپر فیلسوف قرن بیستم است که مقابله‌ای تئوریک با آرمان‌گرایی سیاسی ترتیب می‌دهد. مهم‌ترین استدلال وی این بود جامعه با گذشت زمان و به صورت تدریجی باید به کمال خود نزدیک شود و زیر و رو کردن یک جامعه در مدت زمانی خاص به قصد ایجاد جامعه برتر و مدینه فاضله، فاجعه به بار می‌آورد. او معتقد است که ایجاد اتوپیا کاری غیرعلمی و غیرعقلانی است. زیرا: اولاً: تجدید ساختمان جامعه امری کلی است و لازمه آن وجود علم از امور مسلم است و انسان این معرفت و علم را در اختیار ندارند و آگاهی بر امور مسلم هم باید بر پایه تجربه استوار شود. ثانیاً: نفس اندیشه و ایده ایجاد اتوپیا، معرفتی است که همانند سایر معرفت‌ها در معرض ابطال‌پذیری قرار دارد و بعید نیست که پس از ویرانی جامعه به منظور ایجاد اتوپیا و پس از تحمل هزینه‌های جبران‌ناپذیر به جامعه، تازه متوجه می‌شویم که آن اندیشه‌ای را که صحیح می‌پنداشتیم، نادرست و لذا مصداق جهل بوده است.

منابع فارسی:

ابراهیم نژاد، محمد، دولت اسلامی عراق و شام: تحلیل و بررسی تاریخ و افکار، قم، ۱۳۹۳، انتشارات: دارالاعلام
لمدرسه اهل بیت (ع).

گروه نویسندگان، مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه اسلام، قم، ۱۳۹۳:
انتشارات دارالاعلام لمدرسه اهل بیت (ع)، چاپ اول.
احمدوند، ولی محمد، تصوف و قدرت سیاسی، بررسی رابطه تصوف و قدرت سیاسی در عصر ایلخانان،
انتشارات تاریخ ایران، ۱۳۹۹،

امینیان، بهادر، مسلمانان، هویت و جامعه بین الملل، شهرضا، ۱۳۹۵، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین المللی
دانشگاه آزاد اسلامی، شماره بیست و ششم، ص ۲۶ - ۱

جمالی، جواد، مدل تئوریک تحلیل افراط گرایی (با کاربست نظریه سازه انگاری)، تهران، ۱۳۹۰، فصلنامه آفاق
امنیت، سال چهارم، شماره دوازدهم.

خیریه بهروز، نقش گروه‌های تکفیری در تغییر نقشه منطقه، ۱۳۹۳: قم، دارالعلام. ص ۶۰
شیرودی، محمد سجاد، جریان شناسی گروه های تروریستی تکفیری داعش، تهران، ۱۳۹۷، انتشارات ناقوس
روشن ضمیر، محمد ابراهیم، آرمان گرایی در عین واقع گرایی در منظر قرآن، ۱۳۹۸، مشهد، نشریه علمی
پژوهشی آموزه های قرآنی، شماره ۲۹، ص ۱۷۶

سهیلا صادقی فسایی ایمان عرفان منش، وضع شناسی و تحلیل گفتمان نظریه پردازی های اجتماعی از الگوی
خانواده‌ی مطلوب در ایران، ۱۳۹۱، مطالعات راهبردی زنان، سال پانزدهم، زمستان ۱۳۹۱ شماره ۵۸ ص ۸-۱۴
سید باقری، سیدکاظم، آثار سیاسی اجتماعی جریان های تکفیری بر عقب ماندگی کشورهای اسلامی، ۱۳۹۳،
قم، ۳۴۲

سید قطب، نحو مجتمع اسلامی عالمی، قم، ۱۳۶۹، انتشارات دارالکتاب اسلامی
شهبازی، علی، فراسوی سازمان وایدئولوژی داعش، ۱۳۹۸، تهران، انتشارات اریش
یورگن تودنهورفر، کتاب ده روز با داعش از درون دولت اسلامی، علی عبداللهی، زهرا معین الدینی، تهران،
۱۳۹۴، انتشارات کتاب کوله پستی.

- شیرزادی، رضا، دولت و جامعه در فلسفه سیاسی کارل مارکس، کرج، ۱۳۹۸، فصلنامه علمی پژوهشی جامعه شناسی سیاسی ایران، سال سوم، شماره دوم، صص ۱۲۵۹-۱۲۳۷
- ضیمران: محمد، میشل فوکو: انتشارات هرمس، تهران، ۱۳۸۱: ۵۶ و ۵۷ (قطب، سید، فی ظلال القرآن، بیروت و قاهره: دارالشروق، ۱۹۸۲م.
- ماجد ابن احمد العطیه، شر مخلوقات، عراق، ۱۳۹۳، ص ۵۳۷
- مایکل راش، جامعه و سیاست، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، سمت، ۱۳۸۳، ص ۱۰۳
- نوابخش، مهرداد، بررسی ابعاد هویتی سه گانه، تهران، ۱۳۹۱، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال پنجم.
- مولوی عبدالصمد کریم زائی، مبانی اعتقادی جریان های تکفیری، ۱۳۹۳، قم، دارالاعلام. ص ۹۰
- محقق نیا، حامد، چالش های گفتمان بنیادگرایی اسلامی و غرب، تهران، ۱۳۹۲، فصلنامه مطالعات سیاسی، شماره ۲۰، ص ۱۳۳-۱۳۶
- مستقیم، بهرام و ابراهیمی، نبی الله، مبانی و مفاهیم اسلام سیاسی القاعده، تهران، ۱۳۸۹ فصلنامه سیاست، شماره سوم، ص ۳۵۵
- مشیرزاده، حمیرا و طالبی آرانی، روح الله، نظریه های روابط بین الملل، تهران، ۱۳۹۵، نشر میزان.
- مظاهری سیف، حمیدرضا، اخلاق پیامدگرا: در جستجوی ابعاد نتیجه گروانه اخلاق اسلامی، قم، ۱۳۸۷، مجله پگاه حوزه، شماره ۲۴۵ ص ۲۲
- موثقی، احمد، جنبش های اسلامی معاصر، تهران، ۱۳۹۲، انتشارات سمت.
- واعظی، محمود، هویت جمعی و همگرایی اروپایی، تهران، ۱۳۸۹، پژوهشنامه سیاست خارجی، شماره ۲۷، ص ۲۱ تا ۴۸.
- ویلیام مک کنتس، سیاه جامگان آخرالزمان، تهران، ۱۳۹۹، مترجم: محمد حسین باقی، انتشارات اطلاعات
- معصومی زارع، هادی، بازخوردهای ضد امنیتی هستی شناسی اجتماعی سلفیت جهادی، قم، ۱۳۹۳

منابع خارجی:

Horgan, John; Taylor, Max Bloom, Mia and Winter, Charlie, (2017), "From Cubs to Lions: A Six Stage Model of Child Socialization into the Islamic State", *Studies in Conflict & Terrorism*, 40: 7.

Opponents, Al-Tamimi, Aymenn, (2014 a), "Butchers: Syria's ISIS Crucifying at: [http:// www. :vJustifying Horror with Quran Passages](http://www.aymennjawad.org/14852/isis-use-of-hudud-punishments)", PJ Media, March
aymennjawad.org/14852/isis-use-of-hudud-punishments

Joseph Jordania, 2011. *Why do People Sing? Music in Human Evolution*, pg 92-95

Anderson, Kara, (2016), "Cubs of the Caliphate", *The Systematic Recruitment, Training, and Use of Children in the Islamic State*, Herzliya: International Institute for Counter-Terrorism, January

Adler, Emmanuel and Michael Barnett(1998), *Security Communities*, London: Cambridge Studies in International Relations(CSIR) ,October 1998.

.Alamgir ,Hussain(2006), "Reasons behind Islamic Terrorism: Illiteracy, Poverty

Al Raffie, Dina(2013), "Social Identity Theory for Investigating Islamic Extremism in the Diaspora", *Journal of Strategic Security*, Volume 6 Number 4, Winter 2013.

Dorothy,Zirkle(2007), *Arab Nationalism Versus Islamic Fundamentalism as a*

Unifying Factor in the Middle East , Boston College, 13 April.

Giddens ,Anthony(1991), *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, California:Stanford University Press, 1991.

Herta,Laura Maria(2012), “Review of Ontological Security in International Relation,Self- Identity” , *Romanian Review of International Studies* ,2012,73-77.